

BUTLLETÍ DE LA COLÒNIA I VILA DE FORCALL

ANY XXXIII - N.º 247 - OCT. - NOV. - DES. 1995 - Dipòsit legal: B. 12.018-70

EDITORIAL

La primera vegada que em van dir de posar-me al davant de la Colònia, no m'ho esperava. A un li sembla que no es prou capaç, però José M.^a es un puntal preparat per apoyar qualsevol idea que poguer ser bona per al Forcall. Així la segona vegada, ja me'n anava fent a la idea i a la tercera vegada vaig decidir que en el meu home al meu costat posariem interès i voluntat, tota la que tenim... i que ho intentariem. Com vaig dir a la Colònia... algú a d'estar de president, i si es tracta d'estimar al poble, de trobar-se bé al Forcall i de fer coses, perquè tots continuem junts, segur que podem ajudar.

Nosaltres som una generació que nascuda al poble hem sortit per guanyar-mos la vida, però que sempre hem sabut on estaven les nostres arrels i que era la nostra identitat.

Acepto convençuda que tots els amics que pensen com jo em donaran ànims i idees i així la Colònia continuarà tenint una representació viva i activa.

A tots els que estan aprop meu ja els anirem demanant la seva col·laboració, i per aquells que no estic tant en contacte que sapiguen que accepto el càrrec amb molt bona voluntat i amb José M.^a treballarem per la continuïtat, tenint en compte que Forcall i la Colònia som tots els que senten i estimen al poble.

Per començar, BON NADAL I MILLOR 96 en harmonia i salut.

Pilar Polo

El dia 9 de desembre a les 4 de la tarde, se posava la llaboreta de la commemoració del 750 Aniversari de la «Carta-Puebla» de Forcall.

Va convocar-la l'Ajuntament, amb l'alcalde i representació dels diferents partits del consistori, recolzada per uns quaranta forcallans i inaugurada oficialment per José Eixarch.

El nostre investigador, puntal, va fer un resumet molt interessant del que és aquest document. Autèntica partida de neiximent d'un poble, on s'especifica: el terme, els beneficiaris (dotze en total), el número d'habitants (que en el cas de Forcall, manca i la norma jurídica per que es regirà el nou municipi).

Resaltarem que la de Forcall fou concedida per l'Infant Pere de Portugal, fill del Rey Jaume I, el 2 de maig de 1246.

Sembla que el nom del poble va ser l'actual a començament del segle XIII, però que va passar a dir-se Puig Blanc (Poyo Blanco), segons es dedueix del

document de confirmació reial del primer forn del poble l'any 1275 per retornar al nom original.

No obstant l'escut del poble reflexa el montícul blanc que va ser nom del poble i no te cap relació en la forma de forca que li donen els tres rius.

No cal insistir en l'interessants i els comentaris que les xerrades sobre la història de Forcall van despertar en l'audiència si voldria centrar-me en la manera com tan significant fet s'hauria de celebrar.

El mateix José Eixarch va donar tres suggerències:

a) De cara a perpetuar el fet, valdria la pena editar un folletó o un llibret millor, amb les col·laboracions de estudiosos sobre temes forcallans.

b) Aixecar un monolit commemoratiu a la placeta de l'església, una de les tres gòtiques mes antigues del regne de Valencia i fer-ho amb la mateixa pedra que es va fer servir per ella. El lloc seria a la «Rebaraneta» en front de l'església perque es la part més vella del poble i la pedrera esta localitzada «al camí reial de Luco» ...«partida dels Racons, afronta amb la Mola del Lloch, en terres del mas dels Frares, ab terres de San Miquel de Saranyana, riu de Cantavella».

c) Organitzar una desfilada, amb les danses tradicionals forcallanes, amb les dels pobles fronteres i els «Cavallers de la Conquesta» de Castelló, presidida per dos imatges: la Mare de Déu d'Agost, titular de l'església, i Santa Anna, Patrona principal de la Vila, des de la seva fundació.

d) Organitzar una excursió per delimitar el terme de Forcall fixat a la «Carta-Puebla» i reconèixer, si encara subsisteixen, les fites que marcaven el límit. Crec que a tots s'ens va fer la boca aigua i que ens va semblar un magnífic punt de partida.

Van haver voluntaris pel disseny del monolit i per seguir treballant l'idea.

Estrella Palos va recordar que en la Celebració del III Centenari, va haver una participació del poble molt important i que fora bó que apart l'Ajuntament, la gent comenci a sentir la festa com seva pròpia, a fer comités per tenir idees i portar-les a bon termini, es dir són el mateixos forcallans els que han de voler fer la festa i fer-la seva.

Te molta raó i jo crec personalment que el poble s'anirà incorporant a la celebració perque cal dir que hi havian forcallans de totes les edats, dels vint als setanta i tants, i a tots els veia cavilant com podria arredonar-se la idea.

Un sentiment que surava a l'ambient i ens va deixar una miqueta pansists va ser el tema

de La Moleta. Enrique Polo es lamentava de que un punt arqueològic de tant valor històric per al poble estiguera en les condicions actuals, sense perspectives de poguer-lo cuidar, estudiar, i dudavem que trobarien o coneixerien de la «Moleta» les noves generacions. En el fons, es podria pensar que va esser l'assentament romà el que va perviure d'alguna manera en la «Venta» que asentaba entre els rius va donar lloc al poble de Forcall.

D'altra banda sembla que es una època propícia per obtenir diners per estudis, investigacions etc. i es una pena que aquestes oportunitats ens passin, quan tants voldriem tenir-lo.

A més el remoure o buscar coses indiscriminadament fan perdre detalls que no podem recuperar més. Va quedar molt patent les ganes de tots de veure un lloc d'aqueste importància més encarrilat pel poble i per a tots els espanyols.

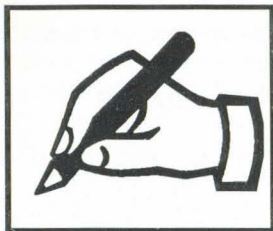
Es va parlar de traslladar el museu al nou edifici del Ajuntament i mos van despedir amb ganes de tenir idees més concretes, posar fil a l'agulla i fent una passejadeta fins «Les escaletes» on vam poder admirar les noves instal·lacions del Ajuntament. Serà un orgull pel poble haver acabat l'obra. Les sales destinades a exposició i museus son magnífiques, destacant el gust en que s'ha fet la restauració i la combinació del treball en fusta.

Penseu que pobles com La Todolella van fer un magnífic llibret i una gran commemoració, a veure si amb el caliu de Nou Any i Sant Antoni acabem de concretar els passos a fer; l'Ajuntament te ganes i els forcallans respondran.

Carmen Ferrer

Tots els que tingueu idees per aportar a la Celebració del 750 Aniversari de la Carta Puebla adreçeuvos a aquest butlletí on es publicaran totes les propostes.

El Racó d'en Víctor

EL TÍO BRAULIO

El tío Braulio tenía una cabeza noble, grande, romana, y el rostro del mismo color oscuro de los terrones de la tierra que labraba, con los surcos profundos que entretanto la vida araba en él. Mis primeros recuerdos de Forcall, en aquellos veranos de la infancia, están ligados al tío Braulio, a su blusa, a sus chalecos, a la pericia con que liaba los cigarrillos de caldo con una sola mano mientras sonreía. Siempre sonreía, y por eso los surcos de su cara eran las condecoraciones de un hombre bueno.

El tío Braulio era Forcall sobre dos piernas. Era, por las mañanas, el chasquido de los cascos de su macho en el suelo de cantos rodados, camino de la faja de tierra junto al río Caldés. Allí me bañaba un día cuando apareció con un enorme fósil en forma de caracol, que su arado fortuitamente había arrancado del fondo de los milenios. Le faltó tiempo para bajárnoslo al río a mis padres y hermanos, sabedor de lo mucho que nos alborozaría.

Por las tardes, era la boina y el sentarse en la plaza ante una mesa del bar de Gilo, para la partida de cartas, y siempre el cigarrillo en la comisura de los labios y la risa honda y ronca. Lo veo venir hacia la plaza por la calle de San Vicente, con el caminar aplomado del hombre que domina su vida y que jamás se ha doblegado ante nadie. Alguna tarde, si nos portábamos bien, el tío Braulio nos subía a su mulo, y era una emoción sentir el temblor y el calor de la piel del animal.

Y, por las noches, en su casa, con la tía Carmeta, después de haber cenado, era la travesura de empaparnos una hogaza de pan en vino tinto, y, bien rociada con azúcar, regalarnos el paladar con aquel postre, ante el escándalo contenido de mis padres. No había manjar más dulce para un niño se siete años y tampoco mejor somnífero.

Un día, mi padre hizo una cometa con cañas y papel de seda de color calabaza, con una cola larguísima. La ató a un rollo de cordel fino y duro comprado en casa Polo. Por la tarde, después de la siesta, fuimos a volarla desde las laderas de laroca del Migdia, cuyos farallones se reían de nosotros con el eco de nuestras propias risas. En

eso, un golpe de aire o un error arrancó de nuestras manos el hilo de la cometa, y allá que se fue, roca arriba, cielo arriba. Resignados, volvimos a casa mientras oscurecía.

Pasó la noche. A la mañana siguiente, se presentó en casa el tío Braulio con algo debajo del brazo. Venía del campo, donde estaba labrando, cuando vio pasar junto a él un cordel: era la cometa, que volaba a sus anchas. Corrió tras ella hasta agarrar el hilo, enrollarlo y bajarla. Y allí estaba el tío Braulio, con la cometa bajo el brazo y esa preciosa historia.

No sé si fue verdad o una fábula, pero nada me gusta más que imaginar mi cometa sobrevolando durante toda la noche de verano los tejados y el campanario de Forcall, planeando para mí sobre la roca del Migdia y los tres ríos, dominando las huertas, los pinares y roquedales, con La Balma y Morella a los pies, allá en el horizonte y bajo las estrellas brillantísimas. Una cálida noche de vuelo y de libertad, a la espera del alba y del tío Braulio.

Hoy sé que el alma bellísima del tío Braulio sobrevuela Forcall desde sus cielos altísimos y puros, como hizo una noche aquella cometa.

Víctor-Manuel Amela

PULSO FORCALLANO

MEJORAS EN LA INFRAESTRUCTURA AGRARIA - CAMINOS RURALES

Es objetivo primordial de la «Conselleria d'Agricultura i Mig Ambient» de la «Generalitat Valenciana» la mejora de las infraestructuras agrarias, consciente de la importancia que éstas tienen para el desarrollo económico de nuestra comarca.

En este sentido, se está llevando a cabo una serie de obras de gran envergadura en el término municipal de Forcall, la principal de ellas es la construcción de un nuevo camino rural Forcall-Todoella, presupuestada en cerca de cincuenta millones de pesetas y ejecutada por la empresa «Pavasal», que incluye un baden sobre el «Riu de Cantavella», a la altura del «Molí Matalí», así como la construcción de otro baden o pasarela a la altura de la depuradora, en el camino que conduce a «Els Plans».

Tanto la Conselleria como el Ayuntamiento, unas veces por sí solos, otras con colaboración mutua, son los que están consiguiendo el acondicionamiento y pavimentación de los caminos existentes

en nuestro término municipal, siguiendo esta línea, muy recientemente se ha acondicionado un primer tramo del camino rural que bordea el «Riu de Morella» (antiguo Camino Real), concretamente un kilómetro a partir del Puente.

En todas estas obras cabe destacar no sólo el esfuerzo de las instituciones públicas, sino también el esfuerzo anónimo de los titulares de los terrenos por donde pasan dichos caminos, que con cesiones desinteresadas hacen posible su ejecución.

Para terminar, quisiera recordar a los lectores que estos caminos se construyen para favorecer las actividades agrarias y ganaderas y en ningún caso como sustitutos de las carreteras, aunque en ocasiones por su buen aspecto nos puedan llevar a engaño, las carreteras dependen de otros organismos, unas veces provinciales y otras nacionales, y de ellos depende su renovación y mejora.

El cronista

Vista parcial del camino rural Forcall-Todoella a su paso por el «Molí Matalí»

«SUMARIA INFORMACIÓ DELS AGRAVIS QUE PATEIXEN LOS VEHINS

DE LES ALDEES DE MORELLA. ANY 1672»

(continuación)

Si bien el texto de la «Informació» daría, por lo menos, para dos Pinceladas más, preferimos con buen criterio abreviarlo, excluyendo los puntos de menor importancia.

Insistimos en que «els agravis» se refieren casi exclusivamente a la administración de Justicia, a cargo del Justicia mayor de Morella, que la ejercía en todo el vasto territorio de su jurisdicción sin limitación alguna; siendo los Justicias de las aldeas simples delegados suyos con funciones muy restringidas. Privilegio éste el máspreciado y celosamente defendido en todo tiempo por la metrópoli, temido y odiado, como el que más, por las aldeas.

Continuamos, pues, su transcripción.

X Item diu... que, per qualsevol rahó que els pareix als de Morella fan posar a qualsevol home de bé de dits llochs en la presó, com ha succehit moltes vegades y especialment en lo any pasat que posaren presos los dos sindichs de Cinchtorres y Vallibona y buscaren los altres per a fer lo propi, com ho aurien fet si no sen foren anats; y els tingueren a dits molts temps sens voler obehir lo mandato primer de la Real Audiencia pera que els lliurasen fins que anà lo segon ab comunicació de penes ab que els tinguesen molt temps presos perque hi ha vint llegues de Morella a València y tarda molt temps en anar y vindre; y així és ver.

XI Item diu... que és en tant lo desús dit que, havent privat per medi de un pregó als vehins de Çurita de tots los drets en que estaven de temps inmemorial perque, no volent dits vehins perdre la possessió, continuaren en ella, anà molta gent en armes de dita Vila a dit Lloch y, sens haver causa

alguna, portaren deset homens presos ab tant rigor que, havent hi un home vell de 60 anys que, per sos achaques no podia anar a peu, demanant vagatge, digueren que el lligaren a la coa de un vagatge; y, per tindre en la presó als dits presos, hu de ells perdé lo enteniment y els altres hixqueren molt malt parats; ab que de por de açó, sen han anat més de tres parts del vehins y els altres estan pera anarsen, sinó es posa remey.

XIII Item diu... que en respecte de les contribucions, fan grans agravis y molèsties los de la dita Vila de Morella als vehins dels dits lochs perque els fan pagar els metges y sirugians que no van als lochs a curar los malalts: al mestre de Gramàtica que no amostra a sos fills; als advocats y procuradors que no els defensen.

XX Item... que la dita Vila té en sa jurisdicció 26 llochs ab que, encara que no estigueren estos deu davall sa jurisdicció, li restarien 16 que poria governar.

XXI Item... que encara per a los 16 tindria prou que fer el dit Justicia pera exercir sa jurisdicció y governarlos, per haveri com hi a molta distància dels uns lochs als altres.

XXII Item... que lo Justicia de dita Vila de Morella que hui és y los demás que en anys pasats han estat, fan grans extorsions als vehins de dites Aldees contra tota rahó y dret.

XXIII Item... que acostumen los Justicies de dita Vila regularment parlant sempre que vehuen que algun vehí de dites Aldees, home de suposició, honrrat y de bona intenció, y tracta de defensar los drets que competexen a dites Aldees contra dita Vila, buscar diferents camins y modos menys justs pera ferli càrrech y portarlo pres a Morella y allí

posarlo pres en una presó que es diu la tavega (1), que està davall terra, en la qual solament se acostumen posar los homens sentenciats a pena de mort natural pera que per este camí et molestia carceris constrictus, de allí avant no se atrevixca a defensar los drets de les Aldees, sinó que vinga bé en tot alló que vol dita Vila, contra rahó y justicia.

XXV Item... que dit Justicia de Morella té opremits als vehins de les Aldees ab tanta opresió en son modo com si los vehins de dites Aldees foren esclaus comprats per dita Vila de Morella.

XXVI Item... que és en tant ver lo desús dit, que comunament los vehins de la Vila de Morella, en públich y en secret, dihuen que los vehins de les Aldees no son vasals de sa Magestat, sinó de la Vila de Morella.

XXVIII Item... que qualsevol malefactor y lladre de les Aldees, encara que en la Aldea ahon a comés lo delicte el posen pres y el porten a dita Vila dins tres dies, segons tenen obligació, el Justicia de Morella li dona llibertat, admetentlo a composició molt mòdica y tal vegada liurantlo per regal de cosa comestible, com és per un parell de cabrits o porsselles o altra cosa a este tenor o per deu o dotze liures.

XXVIII Item... que de los desús dit en dites Aldees que los malefactors sobredits, tornant despres a dites Aldees, fan escarnio dels Justicies de les Aldees.

XXX Item... que segons lo mal govern y mala administració de justicia de que usa dita Vila de Morella respecte de les Aldees, és moralment cert que si sa Magestat no hi posa prompte remey, la major part dels homens acomodats y honrats que en aquelles hi a sen aniran a viure fora el districte de dites Aldees.

XXXI Item... que ara actualment los vehins de dita Vila de Morella, quant per los camins encontren alguns vehins de les Aldees, fan burla dells dient los que ab tota brevetat pucharan presos tots los de les Aldees a la Vila de Morella en pena del atreviment que han comés de volerse apar-

tar de la jurisdicció de Morella, sent vasalls de Morella.

XXXII Item... que, segons los molts vehins que hi a en cada una de dites Aldees, es imposible que lo Justicia de dita Vila pugua acudir a la bona administració de justicia en les dites Aldees, majorment estant estes tant distants com estan de dita Vila.

XXXIII Item... que en cada una de dites Aldees y ha persones de molta suposició y acomodades de hazienda que son suficients a governar dites Aldees, encara que fosen molt més populoses.

XXXIII Item... que dita Vila de Morella pera el dia de hui està molt destituïda de subjectes pera el govern, lo que és en tant ver que ara, poch ha, foren jurats de ella un alforger y un jutglar (2) y que, per lo regular tots los anys hi a jurats en dita Vila que son sastres, sabaters, espradeñers o altres oficis mecànichs, sent així que a ningun llaurador, per acomodat de hazienda y honrat que sia, no li és permés en dita Vila concurrir a ningun ofici honrós, com el de Justicia, jurat ni conseller.

Sobre la informació de testimonis, rebuda en la ciutat de València, presentarem tont sols part de la deposició d'un testimoni.

Gabriel Sent Joan, prevere, habitador de València, de edat que diu ser de 31 anys, diu super III que, haventse trobat en Catí quant mataren a Juseph Furtanet, estigué tres o quatre dies mort, per no haver acudit lo Justicia de la Vila de Morella; y no hi havia persona que se acostás a aquell, per lo mal olor que tenia, a lo que tots los del poble estaven escandalisats...; y en particular sap ell testimoni molt bé que uns homens que mataren a T. Carbó, del Forcall, de allí a poc temps lo Justicia de dita vila de Morella los va remetre per una mòdica composició; después que sen hixqueren de la presó, ahon estaven presos, y de allí a poch dies se pasecharen per la dita vila de Morella...»

J. Eixarch Frasno

(1) Tàvega, f. ant. Presó subterrània; castellà, mazmorra. «Em la Çuda ha tres presons, ço es a saber: la tàvega en que met hom aquels qui deuen esser jutjats a mort... La segona presó és sobre la tàvega...» Costums de Tortosa. (Diccionari valencià-balear. Antoni Alcover-Francesc Moll. T. X.

(2) «El joglar -escriu Martí de Riquer- solia ésser de procedència humil i, davant la societat, fou sempre considerat com una persona de baixa categoria... encara que fora preuat i estimat perquè era home de plaer, un personatge simpàtic...»

REUNIÓN ANUAL DE LA COLONIA, 1995

CARTA ABIERTA DE UN ASISTENTE

Permítaseme unos comentarios a raíz de la Reunión Anual de la Colonia de este año que tuvo lugar, como de costumbre, en los locales de «Transportes Ferrer».

El tema central de la Reunión fue el traspaso de poderes del Presidente a la nueva Presidenta de la Colonia. En efecto, concluida la Misa por el cuasiforcallano Mosen Ramiro, el Presidente saliente, Rodolfo Sales Marín, presentó a la nueva Presidenta de la Colonia, Pilarín Polo Moya, que fue aclamada por la Asamblea General con un cerrado y cariñoso aplauso.

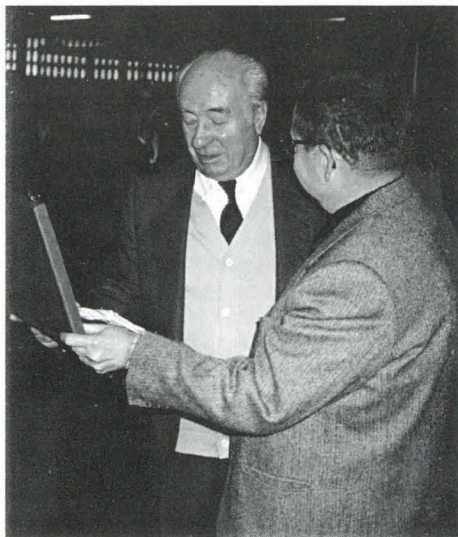
Vaya, en primer lugar, el agradecimiento leal de la Colonia al Presidente cesante, Rodolfo Sales, por haber dedicado sus desvelos a la Colonia por espacio de 23 años. La Asamblea, con su prolongado aplauso, agradeció al Presidente Sales el celo y dedicación para afianzar el futuro de la Colonia Forcallano-Catalana y la modernización impresa del Boletín «Bisgargis» como órgano de la misma.

La nueva Presidenta, Pilarín Polo, recibió con el cerrado aplauso del público el espaldarazo de los paisanos, que en ella depositaban su confianza. En sus manos entregó la Asamblea el tarro de las esencias forcallanas, que siguen alentando la actividad de los forcallanos ausentes. ¡Adelante, Presidenta, y sábetete acompañada del cariño de los forcallanos de la Colonia!

Al relevo de poderes, que Carmen Ferrer fue moderando desde los micrófonos, siguió el recuerdo a tres forcallanos: el Presidente cesante, Rodolfo Sales, el gran

amigo de la Colonia, Pepito Ferrer Peñarroya y este simple forcallano que esto escribe. Ni Carmen, ni Sergio ni el Boletín «Bisgargis» comunicaron este detalle a estos forcallanos. Confieso que nos hemos sentido agobiados y agradecidos por este deli-

cado gesto. Gracias en nombre de los tres por la preciosa placa y por el valor forcallano de esta distinción.

La Colonia obsequió con ramos de flores a la nueva Presidenta, Pilarín Polo, a la señora Lolita Busquets de Sales y a la señora Carmen Llop de Ferrer por su aportación desinteresada al funcionamiento de la Colonia.

La prolongada vida de la Colonia es como el tarro de esencias forcallanas que combinan la tradición y la modernidad, la juventud y la madurez, el pasado, el presente y el futuro.

Finalmente, como un símbolo más del forcallanismo trascendente, quiero resaltar el hecho de la glorificación del Beato Francisco Carceller en la Plaza de San Pedro de Roma. Forcall ha resonado en todo el mundo y hoy es el forcallano más universal. Seguro que, con el P. Jaime, hubiera sido un miembro de la Colonia.

Con él, el Forcall del Bergantes y el Forcall del Llobregat reciben del Forcall del cielo fuerzas para realizar el Forcall total. Eso nos llena a todos de estímulo en la nueva andadura de nuestra Colonia.

A continuación, Lourdes Amenós de Mampel, de casa Baldat, recitó un precioso poema sobre Forcall que fue muy aplaudido.

Volviendo a los aspectos más sencillos de la Asamblea, quiero aplaudir las bellas intervenciones musicales y de danza del grupo Baturro de Gavà. Por otra parte, del fondo de la cochera se percibía un perfume de «rostit» de morcillas y longanizas de la tierra, para el público asistente, que completó con este ágape la simpática reunión.

No me queda más que desear suerte en la lotería y felicitar las Navidades a los lectores. Gracias a todos en nombre de los tres Amigos y hasta siempre, forcallanos. Afectísimo amigo y paisano,

José Sabaté

LA CAMPANA DE SANT CRISTÒFOL DE SARANYANA ¹ (Part II)

Por Rafael Monferrer Guardiola

LA CAMPANA

A José Eixarch, en merescut reconeixement

Contemplant la fàbrica de l'ermita en el seu exterior, podem observar en la carenera de la façana principal és a dir en el vértex de cubrició del cimafrent, una estructura metàl·lica formada per dues barres paral·leles de ferro (3 cm. de grossària, 144 d'alçada i 40,5 d'amplària o separació ⁹), coronades al mode d'un arc de mig punt per una xapa metàl·lica (144 de diàmetre, 54 d'alçada, 40,5 d'amplària) constitueix la pseudoespadanya i suport de l'antiga campana fosa al segle XV.

1. Característiques

Es tracta d'una campana, la forma de la qual, *esquilonada*, a penes difereix de les actuals, si bé la seua línia és més esvelta a expenses del seu diàmetre transversal.

A falta de dades per a poder cotejar-la documentalment, Mn. Milián atribueix la seua procedència a l'antiga parròquia de Sant Miquel de Saranyana ¹⁰, encara que «nada de inverosímil — escriu — ofereix el pensar lo fuera de la primitiva ermita de San Cristóbal» ¹¹.

Penjada a la pseudoespadanya descrita, la campana orientada a l'E, medeix 51 d'alçada, 60 de boca i 7,5 de grossària. El seu pes aproximat és d'uns 125 Kg. La nota musical, la natural, i la seua veu, soprano, d'excel·lent sonoritat.

La corona consta de tres anses aliñades, decorades amb un filet de factura gòtica, com és el preceptiu en campanes d'aquest tipus.

Amb l'ansa del mig, es subjecta a una barra metàl·lica transversal (144 cm.) al mode de braç i suport en l'estructura metàl·lica, motiu pel qual, encara que no està immobilitzada ni fixada, no pot bandejar-se ni voltejar-se.

El batall és metàl·lic forrat de fusta, recte, subjectat mitjançant una argolla a la corresponent de la campana. Medeix 48 de llargària i 5 de ø; la maça de ferro: 13 d'amplària, 8 d'espessor i 5,5 d'alçada. En el seu extrem inferior sobreix una placa metàl·lica perforada per un forat on va nugada la cadena per a fer-la sonar.

2. Inscripcions

Com elements decoratius presenta en l'orla superior o terç, sota tres filets en el muscle, amb

funció clarament protectora figura una inscripció, en alt relleu, amb lletres gòtiques minúscules ¹² que diu:

xps rex venit in pace deus homo factus est

Les dimensions de les lletres són de 4 d'alçada per 1,7 d'amplària. La grossària de les lletres és d'1,5 mm.

Pel que fa al seu relleu, aquest sobreix de la part inferior del motlle ≈ 1 mm. Totes les lletres ostenten filigranes de caràcter vegetal en la superfície suport del motlle.

3. Relleus

En té quatre, que són: Crist Varó de Dolors, la Marededú amb l'Infant identificada com Ntra. Sra. de les Neus i Sant Miquel, situats en l'orla immediata inferior de la inscripció i limitats en tota la circumferència per dues cenefes en la part superior, i tres, en la inferior. Dos parells més de filets sobreixen en el mig-peu.

Així, podem observar els relleus de Ntra. Sra. de les Neus — amb l'Infant al seu braç esquerre — sota templett gòtic (7,5 d'alçada i 5 d'amplària. Imatge: 5,5 d'alçada amb la corona inclosa i 5 d'amplària) en la part interior. Sant Miquel en l'exterior. Als costats, Crist Varó de Dolors, emmarcat amb moltlluratge gòtic de 7,5 d'alçada per 5 de base.

La decoració consisteix en un filet del muscle que serveix de suport de la inscripció en mig d'ornamentació vegetal.

4. Comentari

La campana, possiblement, estigué penjada fixa durant molt de temps. La instal·lació en l'estructura actual (que no remuntem a més de cent anys), només permet tocar-la a corda.

Malgrat que la campana fou tirada a terra i després traslladada a ròssec per una cavalleria fins Todolella al 1936, on fou custodiada a la Casa de la Vila mentre l'última guerra, i, posteriorment, objecte de diversos expolis frustrats pels rapinyaires, es troba molt ben conservada, totalment íntegra — llevat d'alguns escantells a la

vora de la cara NE i una línia com una pseudofisura a la part mitja-posterior.

D'una altra banda, per la disposició actual dels seus relleus sabem que anteriorment estava penjada en sentit invers a l'actual, és a dir Sant Miquel a la part interior i la Marededéu a l'exterior¹³. Així mateix, pels seus relleus –molt semblants als de la campana *Ursula* del campanar de la Seu de València¹⁴–, característiques i tipus de filigranes de la superfície del suport del motlle, així com les seues dimensions, grossària, relleus i uns altres detalls epigràfics, ens permet datar la campana (a no ser que es fera refundició conserant el motlle, cosa pràcticament impossible) en els primers lustres del quatre-cents (entre 1415-1430), buidada probablement per algun campaner francès que per aquestes calendes treballava a la comarca fonent les campanes de San Joan de Morella, Mirambell, Cinctorres i la Seu Vella de Lleida¹⁵.

Unes altres possibles característiques, com els motlles dels relleus i sonoritats (harmònic, tercera, quinta, nominal), no es van poder arregar en aquells moments, *in situ*, degut al fred i l'intens temporal eòlic reinant els dos dies de la seua exploració (12 d'octubre de 1988 i 18 de maig de 1991).

Conclusió

La campana objecte del nostre estudi (ca. 1415-1430. 60 Ø i uns 125 Kg.) reuneix un gran interès, tant artístic com històric, per tractar-se d'un del scassissims exemplars de l'època existents a les terres catalonenes-ques¹⁶. Malgrat la nul·la atenció que se li ha dispensat, es troba molt ben conservada i al seu ubicació original, on deu estar-hi.

Així mateix, considerem que la campana –acreedora d'incoació d'expedient per a la seua protecció com bé d'interès cultural– cal estudiar-la millor i catalogar-la degudament pels especialistes. I en el cas lamentable i sempre possible de badar-se, trencar-se, etc. que precisara una reparació i/o una refundició, el nostre idiòfon deuria de conservar-se en la seua total integritat, i la nova haura d'ésser una rèplica idèntica que reproduira exactament les característiques acústiques, epigràfiques, metal·logràfiques i ornamentals de l'actual.

Agraïment

L'autor vol agrair l'ajuda i col·laboració de Domingo Monserrat (La Mata), sense la qual no haguera estat possible la redacció d'aquesta nota.

Rafael Monferrer Guardiola

⁹ Totes les mides es donen en cm.

¹⁰ De procedir de la parròquia de ant Miquel, aquesta no seria la grossa, ja que al 1567 «la campana maior de dita sglesia, que si a tornat adobar, que estava trencada», cf. Eixarch Frasnó, J.: «Sent Miquel de Saranyana». Bisgargis, 197; X (55): 3.

¹¹ Milián Boix, M.: *Inventario Monumental Dertosenense*. Manuscrit mecanografiat inèdit. Palanques, 1933-1935; 279; *ibidem*, «Saranyana». A: Homenaje a Mosén Manuel Milián Boix. Castelló: Diputació de Castelló, 1989; 2: 584.

¹² Mn. Milián descriu la inscripció en lletres majúscules. Si bé, cotejada de bell nou, especialistes en epigrafia de campanes com S. A. Mollà i Alcañiz ens han indicat que la inscripció està escrita en lletres minúscules.

¹³ Ara, Sant Miquel seria l'equivalent a la creu, que sempre està al costat de fora i que espanta tota mena de mals que venen de l'exterior. Aquesta visió màgica és una suggerència personal que podria plantjar-se com a hipòtesis.

¹⁴ Llop Lluch, F.: «Las campanas del Miguelete y sus relieves». *Archivo de Arte Valenciano* 1982; LXIII: 38.

¹⁵ Segons ens indicava el malograt Grau Monserrat el 22 de febrer de 1986.

¹⁶ La segona més antiga de les catalogades.

Mides de la campana

Campana

Diàmetre boca: 60

Alçada del vas (sense la corona): 51

Grossària de la boca: 7,5.

Diàmetre corona: 26

Alçada anses: 16

Grossària anses: 4,5-5

Truja

Batall: 48

Capçal: -

Amplària braç: -

Eix/truja: -

Braç: -

Truja: -

Amplària truja: -

Eix/batall: 59

Instal·lació

Eix/finestra: -

Amplària portal: 40,5

Amplària mur: 40,5

Eix/sòl: 1,44

Eix/mur: 20,25

CENTRE D'ESTUDIS
ELS PORTS
 PLACET DE L'ESCOLA PIA,4
 12300 MORELLA TF. 161001

EL CENTRE D'ESTUDIS DELS PORTS

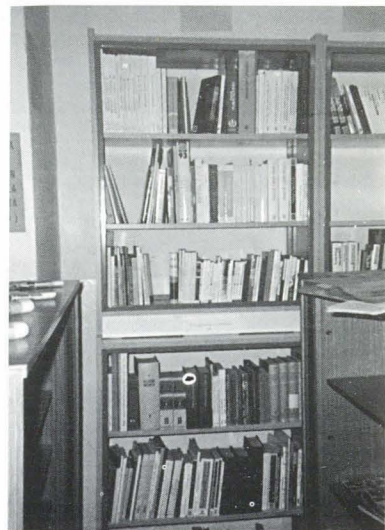
Des de finals d'abril, la nostra comarca té un centre d'estudis comarcal. Què és un centre d'estudis? És, per un cantó, on es guarde la producció intel·lectual d'una comarca: els llibres, les revistes, etc... Per un altre cantó és on els investigadors d'una comarca ténen un punt de trobada entre ells per decidir línies d'investigació i accions conjuntes de salvació de patrimoni cultural i natural. És també el lloc on els estudiosos disposen d'una sèrie d'aparells com puguen ser un escàner, o altres eines que cadascú no es pot comprar. És per últim, la manera de relacionar-se amb centres d'altres comarques (n'hi ha uns 200 censats només en la nostra àrea lingüística).

El nostre centre comence ara amb vocació de durar i fer un treball que face que la situació de la cultura s'aproxime al nivell que es mereix la nostra comarca. Les entitats impulsores són Amics de Morella i Comarca i l'Associació Cultural Comissió de Normalització Lingüística dels Ports i per posar-lo en marxa reben una subvenció fins final d'any de la Fundació Ports-Maestrat que permet tenir dos becaris, un a temps complet i l'altre a mitja jornada. El Centre està situat provisionalment en un racó de la planta baixa de l'Escola Pia de Morella (un antic despatx que fa de biblioteca, les taquilles del cine de dalt que fan de despatx i un passadís que fa de rebedor i magatzem).

El nostres projectes son, a part dels més generals de coordinació dels investigadors i de sensibilitzar la població envers el patrimoni, són del tipus de catalogar informàticament tots els arxius de la comarca (l'esperança és l'últim que es perd) o realitzar un congrés comarcal que ja té data: la tardor de 1996. Serà la **XLI Assemblea intercomarcal d'Estudiosos** i reunirà gent de fora de la comarca i de dins: us invitem a presentar comunicacions.

Prestem però altres serveis no tan ambiciosos, però igualment útils, per exemple el d'agenda cultural: El nostre tauló d'anuncis està ple d'activitats que es realitzen per les terres de la contornada i que ens ho fan saber. Per a que el servei sigue realment comarcal, cada 15 dies s'envia a tots els ajuntaments, biblioteques i a qui ho demane de la comarca el butlletí de novetats «NOVES» que conté, per una part, la bibliografia entrada al centre durant la quinzena i les activitats de les que tenim notícia. Com això té el problema de la lentitud, esperem poder fer en breu una versió radiofònica.

En fi, qualsevol cosa que pugueu imaginar pot tenir cabuda al centre. El nostre Telèfon (i fax) és el 16 10 01 i estem esperant que ens crideu.

PROCESO DE BEATIFICACIÓN DEL HNO. JOSÉ MIGUEL PEÑARROYA

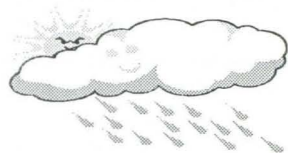
Recientemente se ha iniciado el proceso de beatificación de once religiosos de San Juan de Dios, víctimas inocentes de la locura colectiva que desata toda guerra civil, en este caso la española de 1936. Los hechos ocurrieron en Valencia, en el cementerio del Cabañal y en la playa de la Malvarrosa, en los meses de agosto y octubre de ese mismo año, donde perdieron la vida los once religiosos al no querer abandonar a su suerte a los enfermos del asilo que tenían a su cargo, entre ellos se encontraba el forcallano José Miguel Peñarroya Dolz.

El Hno. José Miguel nació en Forcall el 3 de diciembre de 1907, en la casa

familiar de los Peñarroya situada en la calle Pelota, donde residió hasta entrar en la vida religiosa, sus padres, Francisco y Rita, le dieron educación en el colegio de las Hermanas de la Caridad de Santa Ana de Forcall y desde muy niño mostró una gran vocación religiosa. Al terminar el servicio militar decidió hacerse sacerdote, ingresando en una orden religiosa, la cual abandonó para servir definitivamente en la Orden Hospitalaria de San Juan de Dios. Por desgracia, los hechos de la playa de la Malvarrosa truncaron su gran vocación religiosa a la temprana edad de 28 años.

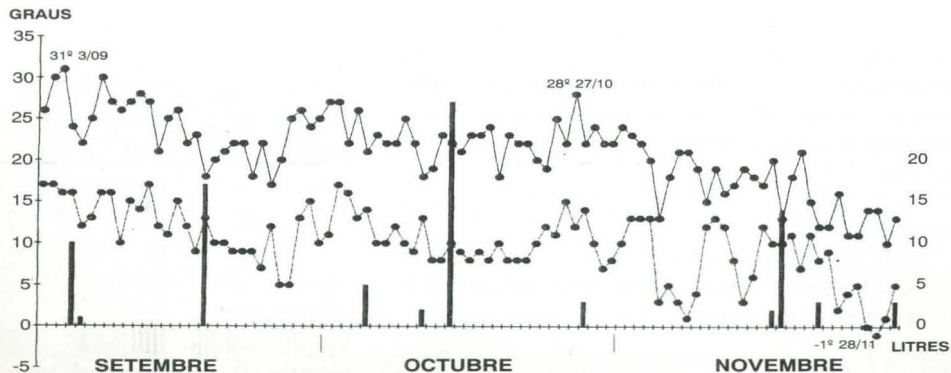
EL TEMPS

ESTACIÓ METEOROLÒGICA RIU DE XIVA - FORCALL

Pressentem aquest cop la gràfica meteorològica corresponent als mesos de setembre, octubre i novembre, la temperatura màxima del mes de setembre va a ser de 30°, però encara el dia 27 d'octubre arribarem als 28°. Assolirem els 0° de mínima el 27 de novembre, sent la mínima més baixa al dia següent -1°, però la mínima va tornar per damunt dels 0°.

Una tempesta el dia 14 d'octubre ens va obsequiar amb 27 litres d'aigua per metre quadrat en tan sols 35 minuts, però continua plovent poc, durant els tres mesos van caure un total de 87 litres per metre quadrat.

NOTICIAS BREVES

NACIMIENTOS

El día 7 de octubre nació en Vilafranca (Castelló) Alba Barreda Barberá, hija de Fernando y María Ángeles, esta última natural de Forcall.

El día 12 de noviembre nació en Barcelona Lidia Fornell Badia, hija de Jorge Fornell Rodríguez y Jani Badia Bordás.

El día 27 de noviembre nació en Reus (Tarragona) Julia Martí Ruiz, hija de Ramón y Carmen, nieta de Serafín Martí.

BAUTIZOS

Fueron bautizados en la iglesia parroquial de Forcall los siguientes niños:

El día 8 de octubre, Franc Artola Valero, hijo de Francisco (Espada) y Araceli, nacido el 20 de julio.

Y el día 22 de octubre, Cristian Conesa Miralles, hijo de Carlos y Margarita (Gasolinera), nacido el 10 de julio.

MATRIMONIOS

El día 7 de octubre, contrajeron matrimonio en la iglesia parroquial de Forcall, Antonio Martín Soto y Mari Trini Ejarque Carbó (de casa Fló).

El día 21 de octubre contrajeron matrimonio en la Parroquia de San Ramón Nonato de Hospitalet de

Llobregat, Toni Martí Barberá y Cristina Gómez Seoane.

DEFUNCIONES

El día 9 de septiembre falleció en Castellón Teresa de Pedro Peñarroya, natural de Forcall, a la edad de 49 años.

Sor M.ª Dominga Carceller Galindo (Marieta de casa Morondo), vivía para Dios y para ver glorificado a su hermano P. Francisco. Llegó la glorificación el 1 de octubre, y el corazón de esta religiosa dominica empezó a cansarse. Se paró suavemente el día 6 de octubre, sin duda que su inesperada muerte fue «un pacto» entre ella y su hermano.

El día 29 de octubre falleció en Barcelona Joaquim Mampel i Galindo (de casa Baldat), a la edad de 95 años, le recordaremos siempre por su asistencia a nuestras reuniones a pesar de lo avanzado de su edad.

El día 28 de noviembre falleció en Tortosa Ana María Alegre Lahoz, a la edad de 92 años. El funeral se celebró en la Parroquia de Forcall el día 29, presidiendo la eucaristía el señor Obispo de Tortosa, concelebrada por 47 sacerdotes. Mossèn Marcos y familiares, reciben nuestra condolencia.

LA BUENA NOTICIA

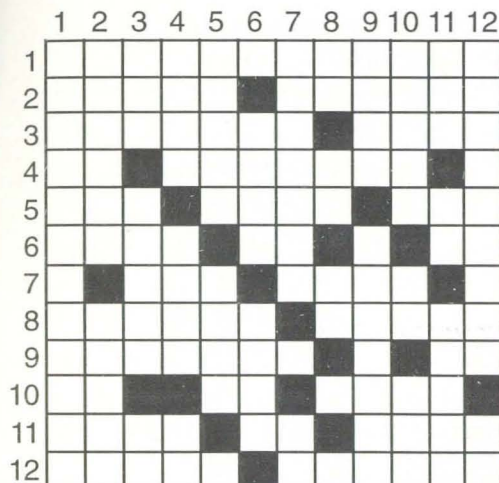
El día 1 de octubre, el Papa Juan Pablo II declaraba solemnemente al P. Francisco Carceller Galindo, hijo de Forcall, de casa Morondo, como BEATO, reconocimiento de su fidelidad a Dios en la vida y en el martirio.

El 28 del mismo mes, sus restos, enterrados en el cementerio de Forcall, fueron trasladados y enterrados en la capilla de la Virgen de la Consolación de la Iglesia Parroquial. El 18 de noviembre se celebró, en la Iglesia Parroquial de Forcall, una misa de acción de gracias, presidida por el señor Obispo de la diócesis, Don Luis Martínez Sistach, acompañado de 27 sacerdotes concelebrantes, con asistencia del Ayuntamiento, familiares y un gran número de fieles. Era la mejor manera de dar gracias a Dios por tan gran beneficio.

Los MAYORALES DE «SANT ANTONI 1996» invitan a todos los forcallanos y simpatizantes a participar en esta fiesta, que se celebrará los días 19, 20 y 21 de enero. Se quiere recuperar la antigua tradición de «Els Botets», para lo cual se han adquirido unos auténticos botos similares a los utilizados desde muy antiguo para este interesante juego. Todo el que esté interesado en colaborar para hacer realidad este proyecto puede hacerlo dirigiéndose directamente a los Mayorales o a la cuenta abierta en la sucursal de «Bancaixa» en Forcall, número 06171100135523.

CRUCIGARGIS

per Francesc Carceller i Pérez

HORIZONTALES:

1. Persona informal y fantasiosa que no merece crédito. 2. Rezáis. Tersura. 3. Al revés, inclemencia meteorologica muy devastadora. Al revés, lancé. 4. Al revés, matrícula. De nuevo al revés, colas de los cometas. Uno. 5. Preposición. Torre luminosa. Al revés, condenada. 6. Al revés, cierta raza de mono. Matrícula. Mil. Cincuenta y uno. 7. Consonante. Expulsión convulsiva del aire en los pulmones. Espreses alegría. Cien. 8. Liadas. Cantó el pájaro. 9. Jugador del Barça, de la «quinta del mini». Cien. Existe. 10. Marchad. Al revés, nombre de letra. Al revés, cierto cereal. 11. Al revés, tiempo de diversión o relax. Vocablo utilizado para practicar relajación trascendental. Así sea. 12. Prólogos de los cines en la época de Franco. Además de nuestra revista, Bisgargis es el nombre romano de una antigua ciudad situada en una montaña que los forcallanos llaman la...

VERTICALES: 1. Trama contra una persona. 2. Al revés, palpará. Aburrimiento. 3. Al revés, perro. Al revés, palpitar. Cuatrocientos. 4. Parientas. Completa. Vocal repetida. 5. Al revés, comedia. Marqués famoso por sus desviaciones sexuales. Consonante. 6. Mil. Al revé, personaje de El libro de la selva. Árido. 7. Enganchar. Consonante. Dos mil. 8. Rumiante africano. Matrícula. Al revés, pronombre personal. Matrícula. Vocal. 9. Municipio de la provincia de Castellón. Nombre de varón. 10. Nombre de mujer. Afirmación. Quiera. 11. Al revés, lavanta. Artículo. Al revés, tienen miedo. 12. Irónicos, morbosos. Símbolo del sodio.

Soluciones al número anterior.

Crucigargis (sólo horizontales):

1. Consignará. 2. Idearais. 3. Nido. SS. An. 4. Ca. Ba. Pelo. 5. Tri. Fuera. 6. oerC. Criba. 7. R. Ateo. Z. 8. Res. I. Nan. 9. eraepA. Boa. 10. Sa. Forcall.

Escacs:

1. Tg7 + - Rh7 (Rg8, Df8 mat.) - 2. Ah6 + - Rh6 (Rh8, Df8 mat.) - 3. Dg5 mat.

Soluciones:

1. Th6i gxb6 - 2. g7 mat. (Si en contes de fer gxb6, marxe d'afill, Txb7, mat.)

Moleta.

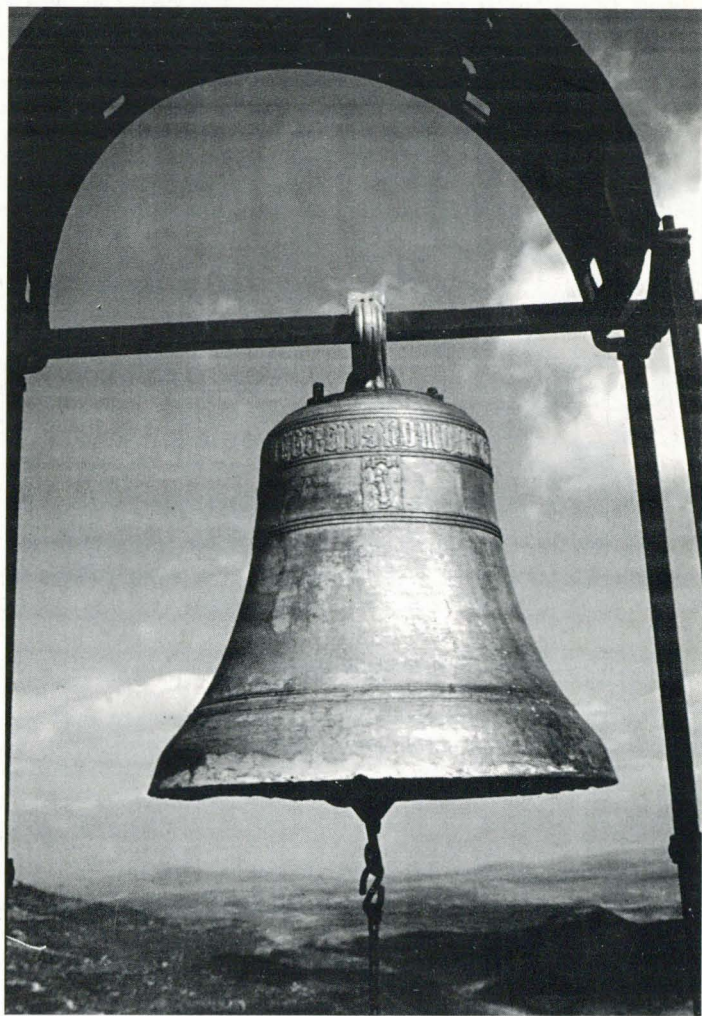
1. Cantamànanas. 2. Oràis. Dureza. 3. nacarunH. erit. 4. SC. saletSE. I. 5. Por. Faro. aeR. 6. itT. Bl. M. Ll. 7. R. Tos. Rtas. C. 8. Atadas. Trno. 9. Celades. C. Es. 10. ID. eC. zIaM. 11. oIC. Om. Amen. 12. Nodos.

JUGEN LES BLANQUES I FAN MAT EN DUES JUGADES

Aquest es un antic i conegut problema de Paul Morphy, excampió del món. Les blanques han aconseguit tancar el rei contrari i només falte la «puntilla».

CONTRAPORTADA

Des de l'immillorable atalaia que ofereix la cima de la Mola de Roc, la campana de Sant Cristòfol de Saranyana contempla, al llarg dels segles, l'accidentada orografia de la nostra estimada comarca.

(Fotografia cedida per Rafael Monferrer Guardiola.)

BISGARGIS: C/. Bruc, 62, Pral. 2.ª - 08009 BARCELONA

IMPRIMEIX: IMPREMTA GIER

Avinguda de la Constitució, 2 - Telèfon: 665 63 04 - Fax: 665 13 96
08860 CASTELLDEFELS (Barcelona)
